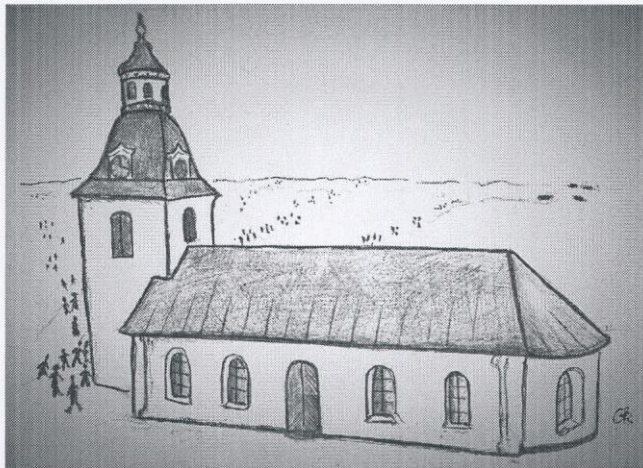


Hembygdsbladet

Nummer 15

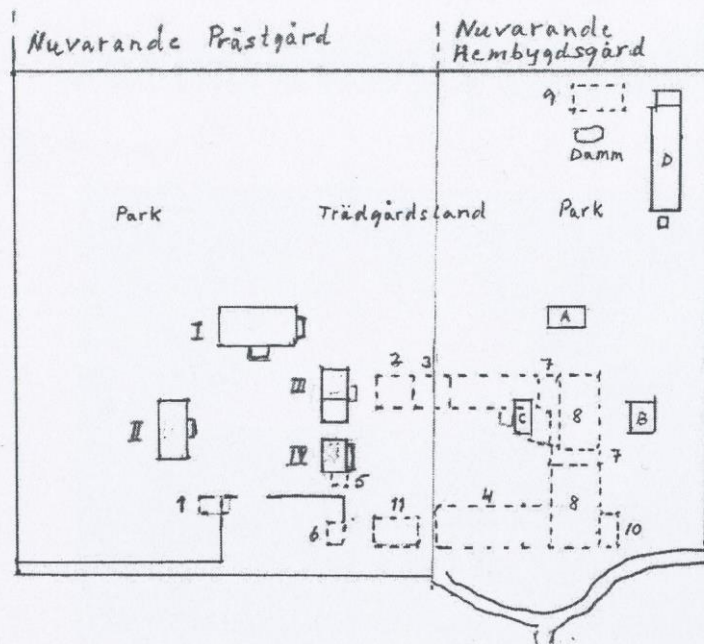
Västerlösa 2021



Från kyrktornet kunde man se kyrkobesökare komma vandrande på skaren. Finns det ingen bild så får man väl rita /GK

I den nytgivna hembygdsboken finns ett avsnitt om den store förkunnaren **Fredrik Hammarsten**, som tjänstgjorde som vice pastor i Västerlösa januari 1873 – maj 1875. Han började samarbeta med missionsvännerna, vilket väckte stor uppståndelse och även viss kritik. Men under den korta tid han predikade i Västerlösa lockade han stora skaror till kyrkan.

Vintern 1874 – 75 var mycket snörik. Efter mildväder bildades en hård skare på snön och man kunde promenera över åkrarna utan hinder av de många översnöade gårdesgårdarna. På söndagsmorgnarna gick det att gå från hemmet rakt mot kyrkan. Många kom i god tid till gudstjänsten för att försäkra sig om plats. En del av dem gick upp i kyrktornet och kunde då se stora skaror av kyrkobesökare komma vandrande över den snöhöljda slätten. Dessa kunde komma ända från Klockrike och Älvestad. Så försvann de ner över den tillfrusna Svartån, för att sedan dyka upp på Västerlösasidan. Detta var berättelser, som Caleb Månsson hörde i sin barndom på 1890- talet.



Prästgården 1905

Skissen visar hur Västerlösa Prästgård såg ut 1905. Den bygger på en detaljrik "karta", som ritades ur minnet 1972 av Caleb Månsson (1883-1980) i Ekebyborna. Han växte upp i Prästgården och har skrivit en del minnen därifrån, men också om släktgårdarna i Dölestad och Hackeryd. Hans far Johan Månsson var prästgårdsarrendator 1889-1905 och familjen bodde i gamla Prästgården. Den nya arrendatorsbostaden ("Lönebostället") kom till 1929, men ladugården redan 1926. Det är rimligt att anta, att den gamla ladugården och tillhörande byggnader i Prästgården revs i samband därmed.

Teckenförklaring

* Byggnader från 1600-1800-talen, som fortfarande finns kvar: I= Prästgården, II= gamla Prästgården, III= visthusbod ("tiondeboden"), IV= vagnsbod.

* Byggnader från 1600-1800- talen som flyttades till nuvarande hembygdsgård 1948-1983: A= Hultastugan, B= Gädesstugan, C= Stenhagsstugan, D= ladugården.

* Byggnader från 1700-1800- talen, rivna, de flesta sannolikt före 1930: 1= arbetarbostad, 2= stall, 3-4 ladugård, 5= dass, 6= vedbodar, 7= loge, 8= lador, 9= brygghus, 10= svinhus, 11 = vagnsbod.

Månssons kartsbild stämmer ganska väl överens med 1868-77 års Häradsekonomska karta. Husen är möjligen en aning för små i förhållande till tomten. Däremot avviker den en del från 1843 års skifteskarta. De olika lagårdsdelarna var då inte sammanbyggda och de sträckte sig en bra bit bortom Hultastugan.

Laga skiftet i Västerlösa genomfördes på 1840- och 50- talen. Prästgården och Skattegården låg på Östra Holmen tillsammans med ett antal torp. Den nya Prästgården byggdes 1838. Kyrkan upplät mark till Hultastugan och Gärdesstugan 1948 och överlät sedan marken till Hembygdsföreningen 2006.

Enligt "Försök till ny beskrifning öfver ÖSTERGÖTLAND" af P. D: Widegren (utgiven i Linköping 1830) såg det ut så här i Västerlösa Prästgård 1817:
"Kyrkoherde-Bostället, $\frac{3}{4}$ hemman i Kyrkobyn med dertill hörande 2:ne Åttingar, som Konung Johan III lagt till Prestgården, har wanlig och wäl underhållen Åbyggnad i Mangården samt Tröskwerk med Loge och öfriga erforderliga hus i Ladugården. Utom gamla Odal-Åkren af 18 T:års årl. Uts. År ock upplöjd årl. Åker till 12 T:ld. Upptagen af en oduglig Ång och Hage, som, då den burit säd sin rätta tid, igenlägges till Ång el. Bete, hvarefter, Circulationswis, ny åker upptages och hwarigenom Hötäkten från 50 el. 60 Lass uppstigit till minst 120 Lass. Betesmarken är mager och mycket inskrängt. Wid gården äro 2:ne Trädgårdar och på egorna 3:ne Dagswerkstorp. Den gamla Skogen är uthuggen, men en ny i tillwext. Prosten Mag:r Anders Palmgren tillträdde Pastoratet 1796".

Omkring år 1900 föreslog den dåvarande prästregleringskommittén att Västerlösa inte längre skulle vara **eget pastorat**. Tillsammans med Ledberg skulle man ingå i ett gemensamt med Björkeberg, som därtill skulle vara moderförsamling. Västerlösa-borna protesterade mot detta. Kyrkoherdetjänsten kom därför att vara vakant i sexton år, ända till 1921. Då tillträdde Reinhold Janzon efter att ha vikarierat några år. Så protesterna hjälpte. Västerlösa blev moderförsamling och fick behålla sin kyrkoherdetjänst ända till 1962.

Året som gick

2020 blev ett alldeles speciellt år för alla på Corona-pandemin. Så blev det även för Västerlösa Hembygdsförening. Vi tvingades ställa in alla planerade

aktiviteter. Årsmöte kunde dock hållas utomhus i hembygdsgården den 15 juni med 27 utspridda deltagare. Samma kväll släpptes vår bok "Västerlösa då och nu" till försäljning. Den har blivit mycket uppskattad och gett upphov till många nostalgiska diskussioner. Drygt 350 exemplar har hittills sålts, varv väldigt många till utflyttade Västerlösa-bor.

Under tolv tisdagseftermiddagar, från 16 juni till 22 september, inbjöd föreningen till "social samvaro" i hembygdsgården, med eget termosfika och lämpligt avstånd till varandra. I juni och juli regnade det en del, men de fina tisdagarna i augusti kom omkring 20 personer varje gång. Det såldes böcker och grönsaker. En del gamla utflyttade skolkamrater dök upp. I oktober 2020 fyllde Västerlösa Hembygdsförening 70 år, men något firande var svårt att ordna. Kanske kan det bli i år i stället? En fin uteplats intill Hultastugan ordnades av ett antal medlemmar och mycket annat arbete utfördes också, främst trädgårdsskötsel samt målning av stugor och staket.

Aktiviteter 2021

Vi planerar preliminärt följande aktiviteter (lappar kommer att delas ut):

Slättergille 22 juni kl 18.00

Västerlösadagen 14 augusti kl 14.00

Någon bussresa blir det inte i år men förhoppningsvis 2022.

Däremot ges det även i år möjlighet till "social samvaro" i hembygdsgården varje tisdag under sommaren, kl 15.00, när gräsklippning och annat arbete är avklarat.

Årsmöte hålls måndagen den 31 maj kl 18.00 i hembygdsgården (detta gäller som kallelse).

Vi börjar våra arbetsdagar i hembygdsgården den 4 maj kl 13.00-15.00 och sedan varje tisdag (när vädret tillåter) t o m september.

Hembygdsföreningen har 126 medlemmar. I styrelsen ingår Greta Karlsson (ordf), Magnus Arwidsson, Jan Cederlund, Bengt Hjalmarson, Bo Karlsson, Olle Kastensson, Ola Lindh, Maj-Britt Ljung (kassör) och Alrik Nyström.

Medlemsavgiften är 100 Kr (familj 150 kr). Den kan betalas med bankgiro 5161-6001 eller swish till kassören 070-2781741.

Referenser

K J Petterssons krönika 1901

Gamla vägar och nya vägar i Västerlösa



Westra Holmen, östra delen, 2021. Den stora asken till höger. Längst bort Murgården och Gillestugan.

"Låt oss vandra fram längs den gamla bygdevägen från Normlösa-gränsen vid Egelstad i Västerlösa, över höjderna vid Mellanspärninge, den nu övergivna byplatsen Spärningetorp, Dömostad Mellangård och Hölja, ned genom kyrkbyn och vidare över Prästgården och fram till Rappestadsgränsen vid torpet Nysäter i öster."

Så lyriskt beskriver kyrkoherde Hans Hjalmarsson våra förfäders gamla ridväg genom Västerlösa, som den bör ha gått över bergskammarna i urminnes tider. Detta finns att läsa i uppslagsverket "Sveriges bebyggelse" från 1947. Där skriver han också om runexperten Arthur Nordén, som 1946 tolkade Egebyrunstenen från omkring år 1000. Denne fann, att väg redan då hade byggts också genom den sankare delen av Västerlösa.

Den gamla byn Spärningetorp, som finns på kartor från 1800- talet, är nu ersatt med nya villor vid vägen ner mot Spärninge Mejerigård.

Här följer en sammanställning av en del vägombyggnader som skett i Västerlösa genom åren. Listan är inte komplett. Siffrorna hänvisar till kartskissen på sid 4.

1800-talets första del

Vägen från Västerlösa kyrkby mot **Rappestad** började längs den norra kyrkogårdsmuren (1). Före Laga skiftet 1849 tycks den enligt gamla (svårtydda) kartor ha fortsatt rakt fram där Skattegårdens ladugård nu finns. Sedan vek den av i rät vinkel in mellan nuvarande hembygds gård och Nygård (hette förut Lövsäter och ännu tidigare Skumninga eller Skum) (2). Så fortsatte den i en böj upp mot Hjulbacken (PEO:s Lackering).

Vägen från Västerlösa kyrkby till **Sjögestad** gick ungefär som idag, fast den gjorde ett par knixar förbi Södergårdens magasin (3), snett emot nuvarande äggbod.

1800-talets andra del

Efter Laga skiftet vek vägen mot **Rappestad** i stället av från kyrkogårdens östra del och slingrade sig söder om den dåvarande Gillestugan (4) mot Skattegården, därefter i rät vinkel mot den stora asken (5) i Prästgårdens sydvästra hörn (asken finns fortfarande kvar) och sedan upp mot Hjulbacken. Gillestugan var ett tvåvåningshus, som låg på ungefär samma plats som den nuvarande, men med långsidan vänd mot kyrkogården, berättar Lars Lorin. Av de fem gårdarna, som trängdes på den lilla ytan söder om kyrkogården (Westra Holmen), låg nu bara två kvar: Murgården (6) närmast kyrkan och Södergården (7) längst bort. Klockargården, Cornettgården och Ljunggården hade flyttats.

Kvar vid vägen intill Gillestugan fanns ett svinhus och ett höns hus, berättar Lars. Där fanns också en källa, som byborna kunde hämta sitt vatten ifrån.

1910-talet

På 1910- talet byggde man om vägen förbi Egelstad Mellangård mot **Normlösa**, berättar Lennart Einarsson. Gården, där Lennart bodde många år med sin familj, kallades för "Svängen", för att det hade funnits en rejäl kurva där. Hans föräldrar var kända som "Einar och Hildur i Svängen" och hans farfar Vilhelm Andersson som "Ville i Svängen".

1930- talet

Någon gång på 1930- talet drogs den nuvarande vägen förbi **Spärringe** Skattegård och Sunnegård, berättar Allan Sunnerud. Den gamla gick inne bland husen, där man fortfarande kan åka.

Då diskuterades också, att som beredskapsarbete räta ut de skarpa kurvorna förbi Egeby Källgård på vägen mot **Björkeberg**, berättar Lars Lorin. Vägen skulle i så fall ha gått förbi gödselstackarna bakom Egeby Mellangårds ladugård. Bröderna Thollander, som hade en förnämlig avelsstation med galtar, motsatte sig detta. Gården var mycket välskött och tog emot många studiebesök från flera länder. Att då inte få visa upp sin framsida, ville de inte vara med om. Ett vägbygge skulle sannolikt också ha komplicerats av järnvägen, som då ännu fanns kvar.

Under de senaste åren har i alla fall vägen på andra sidan Thollanders gård breddats i två omgångar. Det krävdes, att några stora träd togs bort.

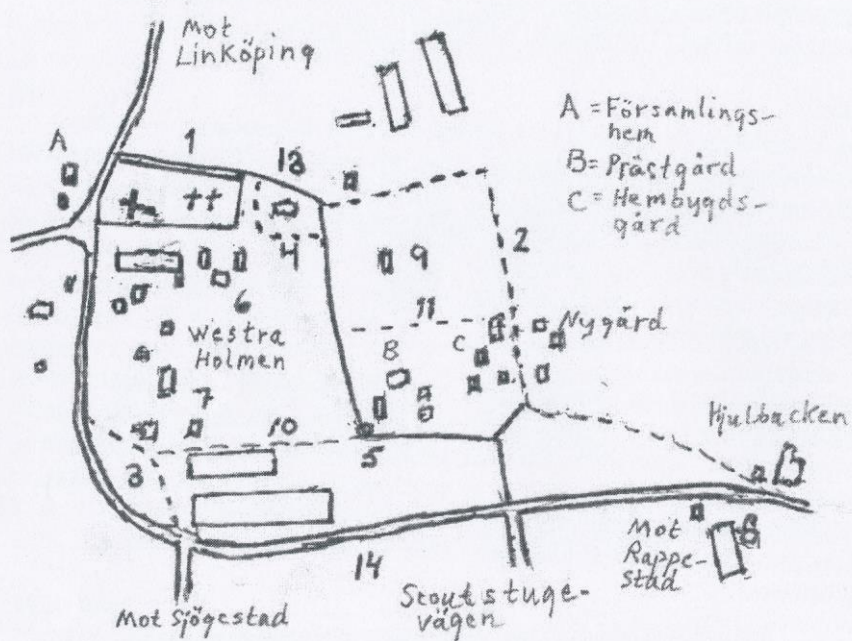
1940-talet

Redan på kyrkoherde Janzons tid i Västerlösa 1921-40 diskuterades en ändring av vägsträckningen på **Westra Holmen**. Algot Th Lorin arrenderade och bodde i Södergården samt ägde Skattegården (9). Han motsatte sig kyrkoherdens förslag att vägen (10) skulle dras från Södergårdens magasin rakt mot den stora asken i Prästgården. Det fanns även förslag om att dra vägen (11) mellan Prästgården och Skattegården. Då var man tvungen att fälla 40 stora träd, så det motsatte sig vägmästaren.

Efter andra världskriget tog man åter tag i vägfrågan på **Westra Holmen**, berättar Lars Lorin och visar gamla kartor och dokument. Samtidigt skulle man klara ut markfrågan. "Ägoutbyte och gränsbestämning" skulle ske med hjälp av Lantmäteriet. Frågan komplicerades av att markområdet fortfarande, trots Laga skiftet 1849, hade många ägare. Bönderna bildade en samfällighet och kyrkorådet utsåg kyrkoherde Hjalmarsson som sin representant vid förhandlingarna.

Kyrkan ville ha en utbyggnadsmöjlighet för kyrkogården österut mot Gillestugan. Lorin ville riva den gamla Gillestugan och bygga en ny, modern arbetarbostad. Det blev långa och ibland hårda förhandlingar. När ett beslut till sist hade fattats, så överklagade kyrkan till Kungl Maj:t. Det skulle så småningom bli ett "lyckligt slut". En representant från Länsstyrelsen kom till förhandlingarna i Västerlösa. Han löste en av knutarna genom att säga: "Lorin kan bygga sitt hus, kyrkan kan utöka kyrkogården mot norr om det behövs". Fast då hade farfar Algot redan börjat gjuta grunden, berättar Lars. 1946 blev det till sist en ny Gillestuga och en ny väg (13) mot **Rappestad** norr därom och förbi Skattegården, precis den sträckning som fortfarande finns kvar.

Den 18 oktober 1948 - nästan 100 år efter Laga skiftet - fastställde Folkungabygdens domsaga de nya ägo gränserna.



Västerlösa kyrkby

Den gamla vägen söder om Gillestugan blev till en stig, där prästen många år kunde vandra från Prästgården till kyrkan. Trappan upp till kyrkogården finns fortfarande kvar, men stigen längs Murgårdens trädgård är borta.



*Ingemar Hanberger,
Saga Abrahamsson,
Gunilla Danielsson,
Inga Hjalmarsson,
Håkan Asmundsson,
Ulla Johansson.*

*På den här tiden fick man åka åt
vänster för att komma till Rappestad
Fotot är taget av Nicke Johansson
omkring 1960*

1960- talet

Lars Lorin berättar också om några ombyggnader i början av 1960- talet. När SJ skulle lägga ner järnvägen Skänninge – Bränninge 1959, förhandlade berörda kommuner fram, att staten som kompensation skulle förbättra vägarna i området. I Västerlösa blev det tre vägsträckor.

* Den största förändringen blev den nuvarande, omdragna och breddade vägen (14) mot **Rappestad**, från kyrkan, förbi Prästgården och Hembygdsgården till Hjulbacken. Kurvan vid Lorins magasin på vägen mot **Sjögästad** rätades ut

* Den otäcka nittiograderskurvan i **Dömestad** på vägen mot Mantorp rätades. Den var svår att se, när man kom från Västerlösa-hållet. Då missade många bilar svängen och körde i diket. Från Spärringe- hållet kunde man rädsla sig upp på körbron vid ladugården (alternativen var ett par stora träd eller en mjölkstätta). I detta vägprojekt ingick också sänkning av "Larsebacken" och en rejäl breddning förbi Dömestad.

* Vägsträckan förbi Nils-Gunnar Abrahamssons gård i **Lind** på vägen mot Linköping rätades också, som en del av överenskommelsen med staten.

Karl-Gustav Ahlsén berättar, att efter järnvägens nerläggning 1959 byggde man om ett avsnitt på vägen mot Normlösa. Kanske var det också efter förhandling med SJ? Sträckan förbi Spärringe Mellangård (familjen Ahlséns släktgård) flyttades till andra sidan av ladugården och fick en mjuk böj mot Egelstad och breddades givetvis också. Så blev man av med två nittiograderskurvor. Den gamla vägen finns fortfarande kvar. Samtidigt hyvlade man av den branta backen ner mot Backgården och rätade en del kurvor på vägen mot Mantorp, berättar Allan Sunnerud.

1990- talet

1993 invigdes Svenska Foders nya fabrik. I juni 1997 öppnades **förbifarten**, som tillkom efter protester från några bybor och Hembygdsföreningen mot den befarade, ökade genomfartstrafiken. Nu kan vi inte tänka oss, att foderbilar och all annan trafik skulle passera genom samhället.

2020- talet

I slutet av 2020 breddades den sista delen av vägen mot **Rappestad**, från Hjulbacken och förbi Brunnstorp.

Även vägen mellan Västerlösa och **Mantorp** kommer att breddas enligt uppgift från NCC i Mjölby, som sköter vägen på uppdrag av Trafikverket. Trafiken är livlig, med många långtradare, som det speciellt vintertid är svårt att möta. Den tunga trafiken kommer dessutom att öka. Vägen skall breddas 0,5 -1 m och därmed bli 6 m bred. Stakning har skett och samtal med markägare pågår. Arbetet beräknas starta under våren 2021. Vid Brotorp – bron över Höljabäcken blir det en "naturlig midja".

Epilog

Så är vår tvåtusenåriga resa genom Västerlösa slut. Många Västerlösa-bor promenerar nu för tiden längs den lilla vägen från Dörestad Mellangård genom skogen till Hölja. Det skulle ju faktiskt kunna vara en del av den gamla ridvägen, som beskrivs i inledningen.

Referenser (som inte framgår av texten):

Sveriges bebyggelse, Östergötland del II, 1947
Linköpings historia, Linköpingsbygden, 1987
Generalstabens karta från 1926

Västerlösa Prästgård på kyrkoherde Danells tid



Kyrkoherdeparet Isak och Amanda med sina sju barn. Stående i mitten Josef (blev läroverksadjunkt) och längst till höger Hjalmar (blev biskop)

Kyrkoherde Isak Danell tjänstgjorde i Västerlösa 1884 – 1905. Han var gift med Amanda och de hade sju barn. Till familjen hörde också trotjänarinnan Tilda. Hon regerade med stor makt i köket. Tilda var älskad av gamla och unga och stannade i familjens tjänst i 55 år.

Sönerna Hjalmar och Josef har berättat om det blomstrande livet i Prästgården, Det var många i hushållet och ofta besökande, mest ungdomar. Det var liv och rörelse med mycket sång och musik och lekar.

I början kom det däremot inte så många besökare till kyrkan, berättar **Hjalmar**, eftersom väldigt många Västerlösabor tillhörde Missionsförsamlingen. Det fanns också en hel del baptister och "Leanare".

När familjen kom till Västerlösa, hälsades de välkomna av den originelle kyrkvärden Peter Ersä i Egeby med orden: "Nu vill jag att Ni skall bli rika här". Det berättar Hjalmar, som konstaterar att hemmet blev rikare i en djupare

mening, men knappast när det gällde pengar.

Den närmaste grannen, den munvige och trogne Johan i Skum, kunde nästan också räknas in i familjen, berättar **Josef**. Förutom sitt ringare- och dödgravarkall hade han flera andra yrken och var hela socknens förtroendeman och vän.

Vidare berättar Josef om ett bråk i kyrkbyn en sen höstkväll. Det fanns inte någon fjärdingsman i Västerlösa, så den "drabbade" kom och bankade på prästgårdsdörren. Kyrkoherden och hustrun följde med till vägkorset. När de nästan var framme, kom en yngling, något glad i hågen, och ropade: "Nu kommer det flickor, nu skall vi dansa". "Tyst med dig, ser du inte att det är kyrkherrefrun", inföll en annan. Bråket avstyrdes. Hustru Amanda blev mycket road av intermezzot.

Kyrkoherden åkte ibland hästskjuts till den närmaste järnvägsstationen i Bankeberg (Vikingstad). Josef åkte gärna med som grindpojke. På vissa ställen stod grindarna så tätt, att det inte lönade sig att sätta sig upp i vagnen, berättar han. Kyrkoherden och speciellt hustrun var flitiga besökare hos de fattiga i traktens torpstugor. De besökte även hjonen på fattigstugan och ibland var Josef med. Det var en bedrövlig syn. De flesta var mer eller mindre bundna till sängen. Ute på kyrkbyn kunde man någon gång se "Tjuva-Hans". Mycket oftare stötte man på "Hakens Jon". Han hette Johan Andersson och beskrevs som imbecill, men var träffande i repliken. Han gick alltid i kyrkan, även på alla begravningar, på auktioner och över allt där någonting hände. Nästan varje dag var han i handelsboden och snappade upp nyheter, som han sedan förmedlade till de andra hjonen.

I en stuga (Grönlund?) på Västerlösa Lillgårds ägor, nära Granliden på vägen mot Vikingstad, bodde änkan Wahlqvist med dottern Kerstin. På hemvägen från Bankeberg skulle kyrkoherden besöka dem. När han gick genom skogen bröt han benet så illa att han avled i juni 1905, 72 år gammal. Ove Knutsson bekräftar att det funnits ett torp (eller backstuga) där på hans ägor, men vet inte om det hette Grönlund.

Josefs sista julotta under Västerlösatiden var 1904. Femtio år senare återkom han och upplevde då ett gripande möte med vännen och kyrkvärden Otto i Murgården. Han besökte även Västerlösa vid kyrkokörens 70-årsjubileum 1962. Som tolvårig sopran ingick han i kören från starten.

Referenser: Från gamla prästhem i Linköpings stift – Erik Meurling (1926)
Linköpings stifts julbok 1963

Västerlösa Hembygdsförening 2021

Text Jan Cederlund, redigering Greta Karlsson